

De funktionalistiske etagehuse

Stilarten og baggrunden

1. Verdenskrigs afslutning, dårlige sociale forhold og nye byggetekniske muligheder førte først i udlandet og kort efter også herhjemme til en nytænkning af arkitekturen – en stilmæssig revolution. Arkitekterne ville skabe en ny og bedre måde at leve på ved at forbedre og udvikle boligstandarden, så den passede til det nye moderne mønstersamfund. Socialdemokratiet fik for første gang regeringsmagten i 1924, og med indførelsen af en række sociale reformer kom der gang i byggeriet igen – især lejligheder til den voksende arbejder- og funktionærklasse.

1920-ernes internationale modernisme var præget af et kubistisk formsprog, der gjorde op med fortidens symmetri, pynt og detaljer. Placering af facadeåbninger skete nu efter rent funktionelle krav til planløsning, lys og udsigt. Husene blev nu for alvor tegnet indefra og ud. ”Form skulle følge funktion”, betød at bygningens indre funktion skulle kunne aflæses direkte på facaderne, og at selve konstruktionen blev et virkemiddel og en naturlig del af arkitekturen.

Modernismen blev med forskellige fortolkninger tilpasset det danske klima med dansk byggeteknologi og håndværksmetoder. Den nordiske funktionalisme blev hurtigt døbt ”funkis”. Perioden varede herhjemme fra ca. 1925 til 1945.

Især i etage- og rækkehusbyggeriet skulle arkitekturen signalere, at alle beboere havde den samme demokratiske tilgang til de essentielle goder: Lys, luft og sunde og gode boliger omgivet af grønne områder. Tidligere tiders karrésystem blev opløst, og bygningerne blev nu orienteret i forhold til solen med fritliggende eller vinkelbyggede stokke – et stort fremskridt i forhold til 1800-tallets mørke baggårde.

Stilguide for Rosenvængets kvarter

↑ De runde, bløde bygningselementer var inspireret af oceandampernes og flyvemaskinernes nytænkende design. Klintegården, Århus, fot. Lars Bock.

← De lukkede altaner, der hænger som små udkragede ”kuber”, fremhæver det kubistiske formsprog. Altanerne var aldrig glasinddækkede, de skulle netop give beboerne mulighed for at nyde solen og luften. Rosenvængets Hovedvej 18-42.

↓ Etageejendommen er bygget som et ”U” og er altså kun lukket på de tre sider med et grønt og luftigt haverum, der kan opleves fra lejlighedernes altaner – den private have. Rosenvængets Hovedvej 18-42.

De funktionalistiske etagehuse

Arkitekturen

Herhjemme – og også i Rosenvængets kvarter – deler funktionalismen sig i grove træk i to retninger. Den ene retning er præget af de internationale tendenser med flade tage og pudsede, murede facader, der efterlignede den støbte betons plasticitet. I den anden retning forenede og kombinerede man de nye tendenser med det velkendte murede byggeri, den blanke mur og tegltage med hældning. Denne retning kom fra slutningen af 1930'erne og tre årtier frem til at præge det danske etageboligbyggeri.

Bygningerne er upyntede og kun udstyret med de detaljer og dekorationer, der er nødvendige for funktionen – alle med et kubistisk udtryk med sluttede og knappe former. Man anvendte præcise geometriske figurer, både rette, skarpe linjer og runde former. Facaderne udgør ofte fint komponerede helheder, hvor der altid er balance mellem de forskellige elementer som vinduer, døre, altaner m.m.

↑ Den internationalt prægede funktionalisme har lyse, pudsede facader og lav taghældning. Rosenvængets Hovedvej 18-42.

← Et af de helt typiske kendetegn er hjørnevinduet, der om noget repræsenterer den funktionalistiske arkitektur. Rosenvængets Hovedvej 18-42.

↓ Funktionalisme tilpasset den traditionelle byggetradition med blankt murværk. De lette "svævende" altaner med smalle betondæk og spinkle rækværk i jern giver en spændingsfuld kontrast til den "tunge" murede facade. Saabyesvej 5 – 7.

Særlige kendetegn

Alle beboere skulle have adgang til lys og luft, så de nye lejligheder blev forsynet med altaner. De nye byggematerialer som stål, jern og beton gjorde det muligt at lave sammenhængende lange vinduesbånd, hjørnevinduer, udkragede altaner m.m., der gav de rytmisk opdelt og samtidig venlige og imødekommende facader, der er et af funktionalismens vigtigste kendetegn.

Overordnet var facaderne udekorerede med glatte flader og enkle vindues- og døråbninger. Facader i blankt murværk var fint bearbejdet og afspejlede den glæde og respekt, man havde for teglet som materiale. Man varierede facadernes stofflighed og struktur med forskellige murstentyper, fx glatte eller blødstrøgne røde eller gule sten – i byerne oftest røde. Selv fugetypen var valgt med

De funktionalistiske etagehuse

omhu: Tilbageliggende fuger gav en reliefvirkning, og fyldte skrabefuger understregede en fladevirkning. Der kunne være fine murede stik eller fremtrukne indramninger over åbningerne, men såkaldte ståltegl blev også brugt til at bære murværket over de lange vinduesbånd. Spinkle rækværk i jern stod i smuk kontrast til murværkets tyngde.

Vinduerne var som regel aflange, evt. opdelt lodret, med spinkle karme og rammer af træ eller jern, der optimerede dagslysindfaldet. Vinduerne var ofte malet hvide på murede huse og evt. mørke på huse, der var pudsede og malede. Indgangsdørene var tilpasset menneskets størrelse og derfor ikke så høje og brede som tidligere. Dørene blev i stedet fremhævet med en farve, dekorative vinduesopdelinger eller halvtage. Dørene var udført i en høj håndværksmæssig kvalitet, hvadenten de var massive, lakerede trædøre eller udstyret med glasfelter i fx råglas.

Anbefalinger

Rosenvængets funktionalistiske etagehuse repræsenterer et bredt spektrum af byggeriet i perioden med hver deres særlige kendetegn – kendetegn, som det er afgørende at respektere, når husene skal istandsættes eller bygges om.

Stilguide for Rosenvængets kvarter

↑ Den lakerede trædør er fremhævet med en granitindfatning, og trinnet er i tidstypiske hasleklinker. Rosenvængets Hovedvej 18-42.

← Indgangsdøren har her en muret indramning. Døren er fremhævet med sin røde farve og dekorative vinduesopdeling. Saabyesvej 4.

↓ Vinduesfalsene er udført med en elegant pudset detalje og med et fint, muret stik. Vinduerne sidder, lidt atypisk, langt tilbage fra facadeplanet. Ruderne er opdelt med en enkelt sprosse, men er i øvrigt helt simpelt. Saabyesvej 1-5.

De funktionalistiske etagehuse

Funkishusenes elegante og stringente formsprog hviler på ensartede overflader og præcist udførte bygningsdetaljer. Det er vigtigt at holde bygningerne fri for dekorative eller konstruktive løsninger, der strider mod den funktionelle arkitektur og slører de skarptskårne facader. Vandskurede eller fildede ydervægge i stedet for som oprindeligt blank mur eller fuldpuds, moderne pladebeklædninger, fremmedartede tagsten, brede vinduesprofiler eller moderne altaner i glas og stål vil alle svække den grundlæggende enkle arkitektur. Bevar de nedtonede og tidstypiske detaljer, der er med til at gøre bygningerne til noget særligt.

Står bygningen i blank mur, skal man undgå at pudse eller filtse murværket, da det vil skjule facadens ofte fint bearbejdede detaljer – og i øvrigt medføre en række ofte alvorlige fugttechniske problemer. Har bygningen fra begyndelsen været pudset, har den givetvis været fuldpudset, dvs. med en helt glat og jævn overflade for at understrege den skarpe geometri. Skal pudsen repareres eller fornyes, bør den glatte overflade derfor genskabes. Moderne pladebeklædninger vil tilsvarende sløre facadernes oprindelige skarphed.

Tegltage bør udskiftes med tagsten af samme type og farve som det eksisterende tag, og evt. udhæng og gesimser bør bevares i uændret form, da de er med til at tegne husets præcise profil – en detalje, man skal være opmærksom på ved evt. efterisolering af taget.

Vinduer og døre varierer i udformning, men ved udskiftning bør den oprindelige opdeling og de elegante smalle rammedimensioner bevares.

Nye til- og ombygninger

Det kan ikke anbefales at inddrage altanerne til lukkede glasdestuer. Et sådant indgreb vil let kunne ødelægge den gennemtænkte arkitektur, så bygningens indbyggede balance mellem de vandrette og lodrette linjer forrykkes.

Stilguide for Rosenvængets kvarter

↑ Ved reparation af murværket er det vigtigt, at både sten og fuger får samme farve og udformning som de eksisterende. Ellers vil man altid kunne se reparationen, og murværket mister den fladevirkning, der var så vigtig for periodens arkitektur.

↑ De oprindelige vinduer og altandøre er udført med elegante, spinkle dimensioner og store ruder for at sikre rummene bagved et stort lysindfald. Ved en eventuel udskiftning bør de spinkle dimensioner gentages. Rosenvængets Hovedvej 18-42.

← Altaner eller som her karnapper med skæve vinkler var, især i den senere del af perioden, et brugt motiv, der fremhævede bygningens enkelhed. Bemærk, at karnappens underside er udført som et betondæk med riller – en fin, stemningsfuld og i høj grad bevaringsværdig detalje. Saabyesvej 7.